

Ἡ ἔρευνα τοῦ κ. Hörmann περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Κιννάμου δεικνύει ὅτι καὶ βαθεῖαν γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐν τῷ συνόλω της καὶ ἀρτίαν μέθοδον τῶν γλωσσικῶν πραγμάτων ὁ νέος φιλόλογος κέκτηται, παρέχει δὲ βάσιμον ἐλπίδα ὅτι ἡ κριτικὴ ἔκδοσις τοῦ ἔργου τοῦ Κιννάμου, τὴν ὁποίαν ὑπόσχεται νὰ μᾶς δώσῃ, θὰ εἶναι ἀξία τοῦ ὀνόματός της κριτικῆς ἔκδοσις.

Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

St. G. Kapsomenakis, Voruntersuchungen zu einer Grammatik der Papyri der nachchristlichen Zeit. Μόναχον 1938 Σελ. 148 + XVI.

Ἡ ἐργασία αὕτη, καθὼς καὶ ἡ ἀνωτέρω διδακτορικὴ διατριβή, ἐγένετο εἰς τὸ βυζαντινολογικὸν σεμινάριον τοῦ Μονάχου καὶ εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸν εἰσηγητὴν τῆς ἐγκρίσεώς της καθηγητὴν F. Dölger. Συνίσταται ἐκ δύο μερῶν. Τὸ πρῶτον καὶ ἐκτενέστερον μὲ τὸν τίτλον Beiträge zur Herstellung und Deutung einzelner Papyrustexte (σελ. 9—120) ἀσχολεῖται μὲ τὴν συμπλήρωσιν, ὀρθὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐρμηνείαν χωρίων ἑλληνικῶν παπύρων τῆς ρωμαϊκῆς καὶ πρωίμου βυζαντινῆς ἐποχῆς, τὰ ὅποια ἀτελῶς ἢ ἐσφαλμένως ἀνεγνώσθησαν ἀπὸ τοὺς ἐκδότας των. Εἰς τὸ δεύτερον μὲ τὸν τίτλον Vom Alt- zum Neugriechischen (σελ. 121—133) συνοψίζει τὰ ἐν τῷ πρώτῳ μέρει διορθώσεων αὐτοῦ συναγόμενα πορίσματα περὶ τῆς σχέσεως τῆς γλώσσης τῶν παπύρων πρὸς τὴν νέαν ἑλληνικὴν καὶ περὶ τῆς ἀξίας τῆς τελευταίας διὰ τὴν κατανόησιν τῶν παπύρων.

Παρὰ τὴν ἔλλειψιν ἐνότητος, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ θέματος της ἡ ἐργασία αὕτη παρουσιάζει, εἶναι πολύτιμος συμβολὴ εἰς τὴν συμπλήρωσιν καὶ ὀρθὴν ἀνάγνωσιν τῶν παπύρων καὶ συγχρόνως πολὺ διδακτικὴ περὶ τοῦ τί θὰ ἠδύναντο οἱ Ἕλληνες φιλόλογοι, ὡς τελειότεροι ἀπὸ τοὺς ξένους γνῶσται τῆς νέας ἑλληνικῆς καὶ προικισμένοι μὲ βαθύτερον ἑλληνικὸν γλωσσικὸν αἴσθημα, νὰ συνεισφέρουν εἰς τὴν πατυρολογίαν, ἐὰν αὕτη ἐκαλλιεργεῖτο ἐπιμελέστερον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ κ. K. παρουσιάζει εἰς τὴν ἐργασίαν του μακρὰν σειρὰν ἀπὸ ἐπιτυχεῖς διορθώσεις καὶ ἐρμηνείας χωρίων τῶν παπύρων, ὀφειλομένας βεβαίως πρῶτιστα εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν του ὀξυδέρκειαν ἀλλ' οὐχ ἦττον καὶ εἰς τὴν καλυτέραν γνῶσιν τῆς νέας ἑλληνικῆς, ἡ ὁποία ἔλλειπεν ἀπὸ τοὺς ξένους ἐκδότας των.

Οὕτως εἰς τὸν πάπυρον PSI VIII 901, 11/3 (46 μ. X.) εἰς τὸ χωρίον

δμνύωμεν . . . μηδὲ ἐν συνεστορηκέναι μηδὲ συνιστορήσειν ἀ/λ/ιουσι μηδὲ σαγηρευσι μηδὲ ἀμφιβολεουσι τοὺς τρεῖς τελευταίους τύπους, τοὺς ὁποίους ὁ ἐκδότης ἀνέγνωσεν ὡς ρήματα 3 πληθ. προσώπου, ὁ Κ. διορθώνει ἐπιτυχῶς εἰς δοτ. πληθ. ἄλιεῦσι μηδὲ σαγηνεῦσι μηδὲ ἀμφιβολεῦσι, ἀποδίδων οὕτω νόημα ὀρθὸν εἰς τὴν φράσιν.

Εἰς τὸν πάπυρον Flor. II 175 31/2 (255 μ. Χ.) τὸ χωρίον ἔχουσι γὰρ γενὰς οἰνηγάς διορθώνει ἐπιτυχῶς εἰς ἔχουσι σαργάνας οἰνηγάς.

Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν Ditt. Or. I 201, 15/7 (5ος αἰὼν μ. Χ.) εἰς τὸ ἐπόρθησα τὰς χώρας αὐτῶν ἐπειδὴ ἐφιλονικήσουσιν μετ' ἐμοῦ, ὅπου οἱ πρῶτοι ἐκδύται εἶχον προτείνει ἀντὶ τοῦ ἀκατανόητου ἐφιλονικήσουσιν ἐφιλονίκησαν, ὁ δὲ Lepsius ἐθεώρει τὸ ἐφιλονικήσουσιν imperfectum futuri προελθὸν ἀπὸ ἐπίδρασιν τῆς Κοπτικῆς, ὁ κ. Κ. διακρίνει τὸν γνωστὸν νόθου τύπου ἀόριστον ἐφιλονίκησασιν συγχισθέντα ἀπὸ τὸν γραφέα τοῦ παπύρου πρὸς τὸν μέλλοντα φιλονικήσουσιν.

Ἄορθη ἐπίσης φαίνεται ἡ γνώμη του ὅτι εἰς τὸν πάπυρον Jena 4 (=S B III 7187) 2/4 (5ος—6ος αἰὼν μ. Χ.) εἰς τὸ χωρίον ὅτι οἱ κωμῆτε ἀφορμαροὶ ἦσαν τὸ ἀφορμαροὶ δὲν εἶναι πληθ. τοῦ *ἀφορμαρός ἀλλὰ τοῦ ἀφορμάρις καὶ ὅτι τονιστέον ἀφορμάριοι (=ἀφορμάριοι).

Ἐξαιρέτως προάγεται ἡ κατανόησις τοῦ παπύρου Bas 19, 1/7 (6ος—7ος αἰὼν μ.Χ.) διὰ τῆς ὀρθῆς συμπληρώσεως τῶν κενῶν τὸ ὄ/ . / π/ . / ν σου εἰς τὸ ὀσπίτιν σου, τοῦ πισσ . . α ενα εἰς πισσώμενα, τοῦ ἐξερ<ά> - τας δέκα . . μέγαν προάσιον εἰς ἐξαιρέτως δὲ καὶ τὸ μέγαν προάσιον.

Ἄορθῶς ἐπίσης εἰς μὲν τὸν πάπυρον BGU I, 248 (=Ollson 41), 29 (70—80 μ. Χ.) τὸ νομίζω δὲ ὅτι οὐδὲν τούτῳ μὲ λοιπήσις ἀναγινώσκει τὸ οὐδὲν : νομίζω δὲ ὅτι οὐδ' ἐν τούτῳ μὲ λοιπήσις εἰς δὲ τὸν πάπυρον Fay 114 (=Ollson 56), 17/22 (100 μ. Χ.) τὸ τῆ κδ εἴ κε εἰς τὰ γενέσιου Γεμέλλης ἀναγινώσκει ἐνώνων τὸ εἴ κε εἶκε (=ἦκε, ἐλθέ).

Ἐκ τῶν ἐπιτυχῶν ἐρμηνειῶν περιορίζομαι ν' ἀναφέρω τὴν ἐν τῷ παπύρῳ Jand II, 23, 14 (6ος—7ος μ. Χ.) εἰς τὸ χωρίον μὴ γένηται ἀμέλειαν, ἵνα μὴ ἀποθανοῦσι με, τὸ ὁ οἶον ὁ ἐκδότης ἠρμηνευσεν ἐσφαλμένως *ne fiat negigentia, ne moriantur mihi*, νομίσας ὅτι τὸ με ἐνταῦθα ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ μοι καὶ τὸ ὁποῖον ὁ κ. Κ. ὀρθῶς ἐρμηνεύει τονίζων τὸ ἀποθανοῦσι εἰς τὴν παραλήγουσαν καὶ ἀποδίδων εἰς αὐτὸ σημασίαν μεταβατικὴν ἥτοι γὰ μὴ μὲ πεθάνουν (στὸ ξύλο κ.τ.δ.)· πβ. τὰ ἐπίσης ἐπὶ παπύρων ἀπαντῶντα ὅμοια παραδείγματα τῆς χρήσεως ρημάτων φόνου δηλωτικῶν μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ αὐστηρῶς τιμωρεῖν: *πληγαῖς ἱκαναῖς μὲ κατέκτειναν, Βλέπε πῶς με ἡ μήτηρ ἡμῶν ἔσφαξε. κ. ἄ.*

Ἄξια ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως εἶναι ἡ πλουσία καὶ μεθοδικὴ χρῆσις παραλλήλων χωρίων καὶ ὁμοίων παραδειγμάτων ἀπηνθισμένων ἐπιμελῶς ἐξ αὐτῆς τῆς γλώσσης τῶν παπύρων ἢ τῆς νέας ἑλληνικῆς, πρὸς διαφώτι-

σιν τοῦ ἐκάστοτε ὑπὸ συζήτησιν φαινομένου καὶ ἐνίσχυσιν τῆς προτεινομένης ὑπὸ τοῦ συγγο. γνώμης, ἡ ὁποία ἄνευ αὐτῶν θὰ ὑπέπιπτεν ἐνίοτε ὡς ἀπλοῦς ἰσχυρισμός. Τὰ παραδείγματα ταῦτα δύνανται πλέον νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐπωφελῶς καὶ ἀπὸ ἄλλους ἐρευνητὰς εἰς ὁμοίας περιστάσεις.

Ἄλλαι τινές, ὀρθαὶ ἴσως, διορθώσεις δὲν παρέχουν πιθανάγκην, λόγῳ τῆς ἀποσπασματικῆς μορφῆς ὑπὸ τὴν ὁποίαν παρατίθεται ἡ διορθουμένη φράσις, ἐπειδὴ δὲν μᾶς εἶναι δυνατὸν ἀπὸ τὰ ἑλληνῆ συμφραζόμενα νὰ ἀποδείξωμεν τὴν ὀρθότητα τῆς γενομένης διορθώσεως, ἂν δὲν ἀνατρέξωμεν οἱ ἴδιοι εἰς τὰ ἐκτενέστερα κείμενα τῶν παπύρων, τὰ ὁποῖα ὁ συγγο. ἔχει ὑπ' ὄψιν του καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθη.

Ἐπάρχουν ὅμως καὶ τινες, σχετικῶς πολὺ ὀλίγα περιπτώσεις, ὅπου δύνανται τις νὰ διαφωνήσῃ πρὸς τὸν κ. Κ. ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα τῆς ἐρμηνείας ἢ διορθώσεώς του. Τοιαῦται περιπτώσεις εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μου αἱ ἑξῆς:

Εἰς τὸν μνημονευθέντα πάπυρον Fay 114 (=Olsson), 17/23 (100 μ. Χ.) ἀναγινώσκειται: *τῆι κδ εἶκε εἰς τὰ | γενέσια Γεμέλλης. | Μῆ ο <ῥ> ν ληρήσης τὸν | ἐκτιναγμὸν σου.* Ὁ κ. Κ. υποθέτει ὅτι ὁ ἐπιστέλλων γράφει πρὸς τὸν υἱὸν του. *τὴν 24ην ἔλα εἰς τὰ γενέθλια τῆς Γεμέλλης. Μῆν κάμης ὅμως εἰς κανένα λόγον περὶ τῆς ἐκκινήσεώς σου, ἀποδίδει δὲ εἰς τὸ οὖσ. ἐκτιναγμὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀναχώρησις στηριζόμενος εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἑσυχίου ἐκτινάξαι ἀποκινήσαι.*

Κατ' ἐμὲ ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι ἀκατανόητον διὰ τίνα λόγον ἔπρεπε νὰ ἀποκρύψῃ ὁ υἱὸς τὸ ταξίδιον εἰς τὴν πόλιν ὅπου ἔζη ἡ οἰκογένειά του καὶ πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ ἀποκρύψῃ; Ἐκ χωρίων παπύρων, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ὁ κ. Κ. παραθέτει κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γνώμης του ταύτης, ὡς τοῦ παπύρου Flor II, 196, 2/10 (253 μ. Χ.) *ο[ἴ]νον μονόχω(ρα) ἑκατὸν κτλ. τῆς τιμῆς αὐτῶν χωροσ[ύ]σης| εἰς τιναγμὸν κόμης Διον[υσιάδ]ος, τοῦ παπύρου Flor II 246", 3/16 παράδος καὶ νῦν [Μ]ονίμω . . . ἀφ' ὧν ἔχεις παρὰ [σο]ἰ οἶνον μονόχωρα [ὀ]κτὼ κτλ. τῆς τιμῆς αὐτῶν χωρ[ο]ύσης εἰς τιναγμὸν ἐλαϊκῶν κτημάτων ἀλλὰ πάντα δοθῆτω αὐτῷ ἵνα μὴ διὰ τοῦτο ὁ **τιναγμὸς** ἐμποδισθῇ καὶ τὸ τοῦ παπύρου Flor II 209 (3ος αἰ. μ. Χ.) ἵνα τοίνυν ἀνάξω καὶ παρετήσομε | αὐτὰ καὶ τάχα ἄλλα λάβω καλὰ (οἶνον μονόχωρα) καὶ μὴ | ὑπηρεασθῇ ὁ **ἐκτιναγμὸς**.* Βλέπομεν ὅτι ἐκτιναγμὸς εἶναι ὅ,τι καὶ τιναγμὸς (πβ. ἵνα μὴ διὰ τοῦτο ὁ τιναγμὸς ἐμποδισθῇ: ἵνα μὴ ὑπηρεασθῇ ὁ ἐκτιναγμὸς) καὶ ὅτι ἀμφότερα σημαίνουν ὅ τι καὶ τὸ νεοελληνικὸν *τίναγμα* τῶν ἐλαιοδένδρων, τὴν συγκομιδὴν τοῦ ἐλαιοκάρπου, διὰ τοὺς ἐργάτας τῆς ὁποίας, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω χωρίων, ἐγίνετο ἡ παραγγελία τοῦ οἴνου ἐκ μέρους τῶν ἐπιστελλόντων.

Ἐπεὶ τῆς ἀπόψεώς μου νομίζω ὅτι συνηγορεῖ καὶ ἡ παρουσία τοῦ οὖν, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ εἶχε κανὲν νόημα ἂν τὸ μὴ οὖν ληρῆσης τὸν ἐκ-
 ναναγμόν σου συναφθῆ πρὸς τὴν ἀμέσως προηγουμένην φράσιν. Κατ' ἐμέ
 λοιπὸν ὁ ἐπιστέλλων καλεῖ τὸν παραλήπτην τῆς ἐπιστολῆς υἱόν του νὰ
 παρευρεθῆ εἰς τὴν οἰκογενειακὴν ἐορτὴν καὶ τὸν συμβουλεύει, διὰ λόγους
 τοὺς ὁποίους ἡμεῖς δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, νὰ μὴν κοινολογήσῃ
 εἰσέτι τὴν ἐπικειμένην ἔναρξιν τῆς συγκομιδῆς τοῦ καρποῦ τῶν ἐλαιῶν
 του ἢ ἄλλων δένδρων του.

Εἰς τὸν πάπυρον Russ-Georg III, 10, 21/2 (4ος—5ος αἰ. μ. Χ.) τὸ
 χωρίον σὺν θεῶ εἶδε κα <ι ἀ>πόσχολος ἀγροσταλίων ἡμε οἱ ἐκδόται, ὄρ-
 θῶς, κατ' ἐμέ, εἶχον διορθῶσαι τὸ εἶδε εἰς ἴδε (ἐρμηνεύοντες: ἰδοὺ ἔγνα
 ἀπόφοιτος τῶν Ἀγροσταλίων), Ὁ κ. Κ. θεωρεῖ τὴν διόρθωσιν περι-
 τήν, τὸ δὲ εἶδε ὡς ἔχον τὴν σημασίαν τῆς νεοελλ. φράσεως εἶδε κι' ἔπαθε
 νὰ γίνω, ἡ ὁποία ἀπαντᾷ σήμερον διαλεκτικῶς (ἐν Κρήτῃ) ἀντὶ τῆς κοι-
 νῆς εἶδα κι' ἔπαθα νὰ γίνω δηλ. ἐπὶ τέλους ἔγνα. Ἀλλὰ πρῶτον ἡ νεοελλ.
 φράσις εἶδα κι' ἔπαθα νὰ γίνω δὲν μαρτυρεῖται οὐδαμοῦ ὡς γνωστὴ ἤδη
 κατὰ τὸν 4ον μ. Χ. αἰῶνα, ἐπομένως πολὺ ὀλιγώτερον ἢ ἔξ αὐτῆς προελ-
 θοῦσα διαλεκτικὴ εἶδε κι' ἔπαθε νὰ γίνω, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζει τὸ εἶδε
 τοῦ παπύρου ὁ κ. Κ. Καὶ δεύτερον τὸ εἶδε μόνον του δὲν ἦτο δυνατόν
 λογικῶς νὰ προσλάβῃ τὴν σημασίαν τῆς φρ. εἶδα κι' ἔπαθα νὰ . . . Πρέ-
 πει ὁσάκις ἀνατρέχομεν εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν διὰ νὰ ἐρμηνεύσωμεν
 παλαιότερες φάσεις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, νὰ προφυλαττώμεθα ἀπὸ τοι-
 αύτας ἀπατηλὰς ὁμοιότητος.

Πάντως, ὅπως βλέπει ὁ ἀναγνώστης, αἱ περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας
 αἰσθάνεται τις τὴν ἀνάγκην νὰ διαφωνήσῃ πρὸς τὰ διορθῶσεις καὶ ἐρ-
 μηνείας τοῦ κ. Κ. εἶναι σχετικῶς μὲ τὴν ἔκτασιν τῆς ἐργασίας του ἐλά-
 χιστα. Τὸ βιβλίον περιέχει πλῆθος ὀρθῶν, μεθοδικῶν καὶ διδακτικῶν
 ἐπεμβάσεων εἰς τὰ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως δύσκολα παπυρικὰ κείμενα καὶ
 ἀποτελεῖ χρησιμωτάτην συμβολὴν εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἱστορικὴν ἀξι-
 οποίησιν τῶν γλωσσικῶν ἰδιορρυθμιῶν τῆς γλώσσης τῶν παπύρων, αἱ
 ὁποῖαι εἶναι τόσον διαφωτιστικαὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσ-
 σης.

Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ